

פ ר ו ט ו ק ו ל מ.ס. 49

מישיבת ועדת הכלכלה, שהתקיימה ביום חמישי,
ז' בכסלו תשל"ה - 21.11.74, משעה 10.00.
(בתל-אביב, במרכז לשלטון מקומי)

נ ו כ ח י.ם - חברי הוועדה:

ש. תמיר - היו"ר
א. אבטבי
פ. גרופר
מ. דרובלס
י. יודין
א. לבני
י. מודעי
ע. פיינרמן
נ. קצב
י. שער

מוזמנים:

שר האוצר י. רבינוביץ
מאיר דייך - עוזר שר האוצר
מ. נוידרפר - משרד האוצר
א. גפני - " "
מ. דברת - " "

פ. פלקסר מזכיר הוועדה:

ד. לב מלמן הוועדה:

ר ש מ ה : שולמית פרג

בסדר-היום: סקירת שר האוצר על המצב במשק.

היו"ר ש. תמיר:

אני פותח את הישיבה.

אנחנו מקבלים בברכה את שר האוצר

- יהושע רבינוביץ.

נודה לשר אם בסקירתו על מצב המשק יעמוד גם על התכנית הכלכלית החדשה הצמודה לפיחות, וגם אם יזין אותנו במירב האינפורמציה על מה שאירע בחברה לישראל, במידה שיש השפעות על מצב המשק.

שר האוצר י. רבינוביץ:

אני אנסה להסביר מה קרה בשנה זו, מה סיבות ההחמרה של השנה הזו לאחר מלחמת יום הכיפורים שהניעו את הממשלה לנקוט בצעד החר"ף כפי שנקטו.

לאחר מלחמת יום הכפורים, לדעתי, העם אחר, כפי שהעולם כולו אחר לאחר מלחמת יום הכפורים - לאחר שנתגלחה העוצמה הכלכלית של העולם הערבי למשק העולמי כולו, עקב משבר הנפט. מדינת ישראל איננה איבוד, והעם איננו עם לבדד ישכון. הכלכלה שלנו צמודה בכלכלת העולם כולו, וההתרגשויות משפיעות כצורה משמעותית מאד על ההתפתחות שלנו. כל עם, כל מדינה שנתונה במלחמה, ושמסיימת אותה, יכולה להתפנות לטפל במשק שלה. אנחנו, לאחר המלחמה, נמצאים בהמשכה, וגם אם התותחים לא רועמים - המשק שלנו הוא משק מלחמתי. זהו עם במלחמה, עם כל מה שמתחייב, עם המספר המיוחד הזה של 30% מהתוצר הגלמי הוא בטחון. אפשר להשוות את זה עם השקעות אמריקאיות בבטחון שהן 7.5%-8%; אפשר להשוות את זה עם המדינות האירופיות - 4.5%-3.5%-2%. אנחנו משקיעים לאחר מלחמת יום הכפורים 30% בבטחון. לפני מלחמת יום הכפורים זה היה 17%. עתה זה למעלה מ-30%.

אמרתי גם לוועדת הכספים, שאני רואה ארבעה אבות נזיקין להחמרת המשק שלנו: (א) העליה המסחררת של מצרכי המזון וחמרי הגלם; (ב) מחירי הדלק; (ג) הערעור המוניטרי בעולם; (ד) ההוצאות הגדולות של התעצמות המשק שלנו. אלה הם הארבעה של ההחמרה הרבה של המשק הכלכלי בישראל. כל המדינות מתלבטות באלה, במיוחד מדינת ישראל.

ב-1972 היה הגרעון במאזן התשלומים שלנו לא יותר מאשר מיליארד דולר; לפני שנה, עם המלחמה, קפץ הגרעון ל-2.5 מיליארד דולר; השנה אנחנו עומדים בגרעון של 3.5 מיליארד דולר, ואין כוח בעולם - לא עזרה אמריקאית, לא עזרה של העולם היהודי ולא המשק הישראלי עצמו - שיכול לתת לנו כל שנה 3.5 מיליארד דולר. אין כוח זה בעולם.

כיצד אנחנו הגענו לגרעון זה של 4-3 מיליארד דולר בשנה אחת? - ב-1972 אנחנו שלמנו בעד מזון 170 מיליון דולר; השנה אנחנו נשלם כ-800 מיליון דולר למחירי מזון בסיסיים. ב-1972 שלמנו בעד חיטה 67 דולר לטון, והיום - 212 דולר לטון, כמעט פי-שלושה; ב-1972 שלמנו בעד סויה 135 דולר לטון, והשנה - 350 דולר לטון; בעד מספוא לפני שנה היה 50 דולר לטון, והשנה - 185 דולר לטון; בעד סוכר שלמנו 800 דולר לטון - אתם יודעים כי בגלל המחסור בסוכר המחיר קפץ כך שאנחנו גשלם השנה 1400-1500 דולר לטון. בהשוואה למצרכי המזון הבסיסיים אנחנו זקוקים ל-650 מיליון דולר תוספת.

לגבי דלק: מדינת ישראל צורכת 800 מיליון טון דלק לשנה. לפני שנה זה עלה 100 מיליון דולר, והשנה נשלם 700 מיליון דולר --- (א. מודעי: למה?) אם היינו צריכים לחשב את הדלק של אבו רודס לפי השוק, אז היינו צריכים לשלם 850 מיליון ולא 700 מיליון דולר.

השנה יש חוספת של 650 מיליון דולר של הוצאות המשק שלנו לאחר מלחמת יום הכפורים. לפני שנתיים אנחנו השקענו 700 מיליון דולר ברכש. השנה נגיע ל-2.3-2.4 מיליארד דולר. וזה לאחר כל מה שנקבל מארצות הברית. כך שנהיה זקוקים ל-1.2 מיליארד דולר חוספת בכדי לתת לצבא את הכלים שהם דורשים, וגם אז ע"י שמירת הפער.

החוב החיצוני שלנו בצטבע חוץ היה ב-1973 - 4 מיליארד דולר; ב-1974 - 6 מיליארד דולר; ב-1975 - בתקציב הבא הוא יגיע ל-8 מיליארד דולר. השנה אנחנו משלמים 550 מיליון דולר חוספת לפרעון החובות שלנו - לקרן ורביית. ואם יש עוד מקור שאנחנו יכולים לבטוח בו, זה אמירות של העולם הפיננסי בישראל. אנחנו עומדים בתשלומים שלנו, ואכן זה אחד הדברים הגדולים שישראל, מאז קיומה, עמדה בהתחייבותיה כפי שעמדה.

אם אצרף את כל ארבעת הסכומים האלה, הרי שאני מגיע ל-3 מיליארד דולר בערך, שזה חוספת בשנה אחת. אולי זה 3.2 - 3.3 מיליארד דולר. והרי אמרתי קודם לכן, כי אין כוח בעולם שיכול לתת לנו אפשרויות כל שנה לעמוד בגרעון בהיקף כזה.

המדיניות הכלכלית שאותה אימצנו לפני 10 ימים מכוונת לצמצם את מאזן התשלומים ע"י צינון היבוא; המדיניות מכוונת לצמצום ביקוש-יתר. שיפחיתו את הלחצים האינפלציוניים שאוכלים ברזרבות שלנו; המדיניות מכוונת להביא את הציבור לרמת חיים המתחייבת ממצבו של עם שנתון במלחמה למעשה; המדיניות מתכוונת להיטיב רק עם שיכבה אחת, שהיא של מעוסי יכולת, ולפגוע ברמת חיים של כל יתר השכבות.

אני הקשבתי לוויכוחים הסוערים. אך למעשה, עמדו בפני ממשלת ישראל שתי אפשרויות: לעמוד ולחכות לאזילה מוחלטת של הרזרבות שלנו, אשר לפני מלחמת יום הכפורים הן הסחכמו ב-2.25 מיליארד דולר, ועכשיו הגיעו ל-900 מיליון דולר. לא היה שום כוח בעולם שידע למנוע את אזילת הרזרבות באופן מוחלט בששת החודשים. ואם להסתכל בזעזוע שבא עלינו - ואני רואה את הזעזוע כפי שהוא בא - הרי שזה היה גורם לאבטלה המונית של מאות אלפים מחוסרי עבודה. אין ספק שזה היה בא עלינו.

לכן אני אומר, כי אין פתרון אחר

זולת הפתרון החריף שבו נקטנו כדי למנוע את אזילת הרזרבות שלנו. הנה, 11 הימים מאז נותנים יסוד לחקווה.

הבעיות שהועלו בעשרת הימים האלה הן -

אם נכון ואם בצורה צודקת חלקנו את הנטל על הציבור. אכן זו אחת הבעיות שמטרידות אותי. במשטר של חירום, אתה מטיל דבר כזה, אז חייב הציבור להיות משוכנע שהנטל מחולק, פחות או יותר, בצורה שווה. אני יכול לומר, שגם על בעלי היכולת הטלנו נטל כבד. אנחנו הטלנו מסים עקיפים גבוהים מאד. על סחורות הטלנו מסים בסכום של 150 מיליון דולר לשנה. אנחנו עשינו את זה מתוך ידיעה שיהיו לנו בעיות בקשרים שלנו עם ארצות העולם. אני מקווה שאנחנו נסביר למי שצריך להסביר, כי זהו צעד של חירום לתקופה של מחצית השנה הקרובה; כמו כן הטלנו מסים כבדים ומשמעותיים על מס שבח מקרקעין; הטלנו היטל על סחורות בדרכן ארצה; הטלנו היטל של 43% על מנת לספוג את רווח היוקר.

זאת ועוד: זו הפעם הראשונה שהטלנו

היטל מלאי. אלף עובדים יצאו לרשום את המלאי שנשאר אצל יבואנים-יצואנים. על ידי כך מנענו התעשרות עצומה, גם אם לא סתמנו כל הפרצות. מצאנו מחסני סתרים. עשינו מאמץ עצום כדי לרשום את המלאי, שלא תהיה התעשרות קלה; אנחנו מגדילים את מס רווחי הון. אנחנו מבררים את האפשרות להטיל מס רווחי הון. נטל המס הזה הוא די מסובך, ואנחנו רוצים ללמוד אותו; את הניכויים של דייווידנדים אנחנו מגדילים ב-3.5% ו-5%; אנחנו מחמירים את תנאי הלוואות הפיתוח כאן במרכז הארץ, וכאמור - אנחנו מבררים את האפשרות להנהיג מס הון נטו. זה די מסובך. זה איננו כפי שאני מסביר.

שר האוצר י. רבינוביץ:

אנחנו הטלנו עומס כבד גם על בעלי יכולת. הם טוענים ש"מאתנו אתה לוקח, ומהם אתה מחוקק חוקים, וגם עם החוקים אתה לא ממצה את האפשרויות".

אנחנו תובעים מההסתדרות שהשנה תהיה הארכה של הסכמי השכר, ושתשולם תוספת היוקר בינואר וביולי בלבד, ושתעוקר ההשפעה של תוספת היוקר עקב המדיניות החדשה והפיחות.

אם נדע בשנה חמורה זו לנהוג בהתאפקות בתהום מדיניות ההכנסות והשכר - אולי נוכל לחזור אחר כך לצמיחה מחודשת. אם לא נעמוד בלחצים, אז תתחיל ההדרדרות מחדש. הבוקר היה מפגש של כל הגורמים במשק - המעסיקים, ההסתדרות והממשלה. ההדברות החלה. אני מניח שכל הגורמים יבינו את חומרת המצב ויחננו ידם למדיניות מאופקת כפי שהמצב מחייב. אמרתי שאנחנו צריכים להביא את הציבור כולו לצמצום של הורדת רמת החיים. הממשלה עצמה חייבת לתת דוגמה. אנחנו ביולי, קצצנו מיליארד לירות מהתקציב שלנו. ואנחנו מקצצים עכשיו עוד כחצי מיליארד לירות; אנחנו התקנו כמה תקנות, אשר אולי משמעותן המעשית איננה גדולה ביותר, אבל משמעותן הציבורית-המוסרית היא תשובה מאד. קבענו שמוסדות הממשלה והציבור לא ישחתפו בחו"ל (קורא מהכתב)

ועדה מיוחדת של הממשלה, ובראשותי,

קבעה קיצוץ נוסף בנוהגים ובנוהלים, ואכן מקצצים במידה גדולה מאד את ההוצאות ויש לזה השפעה על הציבור.

אם אני רוצה לנתח את ההשפעות שאנחנו עשינו, הרי לפי התחזית שלנו - התייקר הייבוא שלנו ב-24%, והתמורות בייצוא תהיינה של 18% בערך, וע"י מאמץ מואץ יגדל הייצוא ב-4%. אנחנו מקווים שהתמורה למעבירי הון תגדל ב-43%. כאמור, בעקבות ההתפתחות הזו יואץ הייצוא שלנו ב-4%, וזה יתן לנו תמורה של 150 מיליון דולר.

אנחנו מניחים ש-300-400 מיליון דולר שלהם ציפו, יתחילו לבוא אלינו. אנחנו מניחים שתוך השנה הזו יבוא שיפור במאזן התשלומים שלנו של בערך 700 מיליון דולר, ושיוזרמו אלינו בעקבות הפיחות עד 3 מיליארד לירות, אבל אנחנו נקטנו בעוד זמן ע"י קיצוץ בתקציב שלנו סכום של מיליארד לירות, ואחר כך עוד חצי מיליארד לירות, וכל הצעדים שנקטנו ביולי, ועכשיו - אם זה ע"י הקפאת האשראי או מדיניות השכר, אם זה ריסון הפעילות שלנו בענף הבנייה ומיבני ציבור - אם נעמוד באלה, אנחנו מקווים שהזרמת הכספים הגדולה לא תהפוך על פיהם את הצעדים שנקטנו עקב הפעילות הכלכלית של הממשלה. הנטל על הציבור הוא כזה שהספיגה תהיה של בערך 5-6 מיליארד לירות, ובתוך זה כלול ייקור הייבוא וביטול סובסידיות.

מה משמעות 5 מיליארד לירות בסובסידיות?

- נאמר שכל תקציב החינוך שלנו הוא 2.5 מיליארד לירות; כל תקציב הפיתוח הוא 6 מיליארד לירות; בסחון - 16 מיליארד לירות. כל אלה לעומת 5 מיליארד לייסובסידיות. זה בערך 50%. אנחנו עומדים כרגע ב-2.5 מיליארד לירות סובסידיות לעומת 1 מיליארד לירות בפברואר 1974.

בעקבות הפיחות תהיה עליית מחירים של 17%

בערך. אבל אנחנו מניחים שהצעדים שלנו - החל מיולי - יצמצמו את הביקושים ויספגו ע"י העלייה עצמה, כך שעליית המחירים תהיה מתונה יותר.

אני רוצה לסכם ולומר: חברים, אני

ידעתי שאין שום פתרון אחר זולת הצעד החרף שבו נקטנו ב-10 ביולי. למעשה, אני לא הייתי מוכן בצעד שננקט ב-10 בנובמבר. אילו הייתי שר האוצר לאחר מלחמת יום הכפורים, לא הייתי מטיל על הציבור פיחות לאחר מלחמה כבדה ואלימה כפי שהייתה לנו במלחמת יום הכפורים. גם ביולי הציבור כפי שחי, באטמוספירה כפי שחי - לא היה מוכן לצעד הזה של

של 10 בנובמבר. ביולי נקטנו צמצום הביקושים והעמקת התודעה של הציבור למצב הכלכלי של המשק. רק בנובמבר היינו מוכנים לגשת לצעד נוסף זה בגלל ההדרדרות החמורה של המשק. אני יודע שאנחנו בראשית הצעדים שלנו, אם בגלל העיוותים, אם בגלל בעיית פרויקט עבודה, ועכשיו נצטרך עם גורמים אחרים במשק לנסות להתמודד עם הבעיות הקשות במשק. אם נדע השנה לעמוד בפני הלחצים, הרי שאני מקווה כי נוכל לחזור במהרה למצב הקודם, לצמיחה מחודשת של המשק שלנו - לעליה ברמת החיים ולהתפתחות חיובית מהירה של המשק כפי שהיה במשך כל השנים.

תודה רבה.

היו"ר ש. תמיר:

י. שערי:
אני רוצה לשבח את הממשלה על אומץ הלב שהיא גילחה. אבל הפיחות לא עומד ברשות עצמו. הבעיה היא, מה לאחר מכן. זה העיקר. כאן צריך לחלק את הדברים לאמצעים נוספים כדי להבריא את המשק.

מה שנעשה כעת הוא, פיחות. זה נסיון להפסיק את היתרות במטבע חוץ. אלה הם דברים הכרחיים, אך איך זה הבראה.

אשר לאמצעים מידיים, אני רוצה להעלות מה שמוסכם ומה שעוד לא מוסכם: ברור שצריך לעשות צמצום תקציבי, גם בסוכנות היהודית, גם בהסתדרות, ובכל הגורמים. כולם צריכים לעשות את זה.

(ב) העניין הזה של חוספת יוקר - אני מבין אותו. אם השר אמר לפני כן שכל מרווח הייצוא מחבטא ב-18%, ואנחנו יודעים שבלי תוספת היוקר זה לא ניתן, הריני שואל את עצמי: מה הועילו חכמים בחקנתם? מה יהיה עם תוספת היוקר של יוני, כי בינואר לא נובעת תוספת היוקר. אני חושב, שבענין עיקור תוספת היוקר הנובעת מפיחות - זה דבר מוסכם.

אמרת שהפיחות יזרים 3 מיליארד ל"י. למה הממשלה לא הודיעה שהיא מעלה את הרבית על פקדונות שנמצאים בבנקים לשנה-שנתיים, ולעשות פרוגרסיה. אם יוציאו את הכסף, לא יקבלו רבית. גם עכשיו צריך לעשות את זה. חבל על עשרת הימים שעברו, כי הכסף זרם לשוק.

ועוד: בענין הפיצויים למעוטי יכולת - כאן לא צריך ללכת לקמצנות. הפיחות הזה פגע בעיקר במצרכי יסוד, וזה מחבטא יותר.

לדעתי, צריך להתחיל מיד ברפורמות סטרוקטורליות. אני חושב שהתכנית נתקבלה היטב ע"י הציבור המבין. אבל יחד עם זה אין לפחד גם מרפורמות יסודיות. השנה השניה תהיה הכי טובה בקדנציה של הממשלה ושל הכנסת. השנה הראשונה שלאחר הבחירות - עד שמקימים ממשלה ועד שמתארגנים, כך שהשנה השניה היא הטובה ביותר במובן זה. אני אומר שצריך להיות המשך. הענין מתחיל, קודם כל, עם ניידות כוח אדם. ברור שזה צריך להביא אי אלה כיסי אבטלה. גם עכשיו יש יותר מדי פקידים. ואם יצמצמו את התקציבים, אז כאן צריך לעשות משהו. צריך ליצור את התנאים של הניידות. צריך לעשות הסבה מקצועית. צריך להוציא 10 עד 20 אלף לתכנית, וכך וכך פקידים צריך להעביר לעבודה אחרת. צריך להקים ועדה משותפת של הממשלה, ההסתדרות והמעסיקים כדי שביחד יפעלו, ושיגיעו להסכמים על שינויים רדיקלים.

צריך שיהיו פרויקטים לעבודה יצרנית. אני רוצה לקוות שלא יהיה חוסר עבודה. מכל מקום, כיסי אבטלה יהיו. פקידים משירותים צריך להסב.

י. שערי:

על המצב הכלכלי שמענו. צריך להגיע לשלום בית בתחום יחסי עבודה בצורה כזו או אחרת. זה יכול להיות בצורות שונות. בלי רפורמות סטרוקטורליות אי אפשר. צריך לנקוט באמצעים, וגם להתחיל בכמה רפורמות סטרוקטורליות, כי הציבור עכשיו מביין, ומן ההכרח לעשות משהו.

אם הממשלה חגלה אומץ לב, אז אני

חושב שהציבור יסכים.

י. מודעי:
אני הוצה לשאול גם לגבי העיתוי וגם לגבי הצורה: כפי שהשר אמר, שבפברואר לא היתה אטמוספירה, אבל בנובמבר כן היתה אטמוספירה. אני לא מביין למה בנובמבר האטמוספירה יותר טובה מאשר ביולי.

מדוע הודיעו כמה שבועות קודם על נקיטת אמצעים? הרי זה עידוד של התעשרות קלה. למה הדברת הזו? אח זה אמר כל שר שאינו יודע מה זה מאזן של המדינה. פה אני חייב לתת קרדיט לציבור אחד - הציבור שעסק בזה, וזה הפקידות הגבוהה. הם נתנו נתוני מצב. נדמה לי שזה ראוי לבקורת, לגינוי, מפני שחלק לא מבוטל עשה חיקונים של ערב הפעלת צעדים. פה היו רווחים רק של המרות ב-50 מיליון ל"ג

המדיניות מובנת לכולם. יש נתונים, אבל אין פורמולה. יש אלמנטים של מספרים, והם אינם בידינו. אם היתה פורמולה, אז היתה נותנת את החוצאה. אפשר להאריך. אבל זה יכול להיות, פלוס-מינוס, של 50%. גם הנתונים של היום, אינני מביין כיצד זה סוחם פער במאזן התשלומים. עוד לא שמעתי חשבון. הייתי מבקש חשבון אחרי הצעדים הדרסטיים שנעשו. מה תהיה התמורה של הייצוא המסחרי?

לגבי השקעות הון - לא שמעתי הערכה.

וזו אלמנט מרכזי במאזן החשלומים.

ועתה שתי הערות: א) השאלה הראשונה נוגעת לגבי חלוקת הנטל: לא לא ברור כיצד זה קורה שבמהלך המקורי מטילים מיסוי שהוא צריך למנוע התעשרות קלה, כאשר המיסוי הזה מוטל דוקא על מלאי ייצוא, אשר לפני מספר חודשים עודדו את יבואו. לכן אני שואל: רק לפני מספר חודשים עודדתם יבוא של חמרי גלם, ועכשיו אתם מטילים מס. מדוע זה שהשקיע בחמרי גלם יוטל עליו מס, וזה שהשקיע באגרות - לא?

אנשי האוצר יודעים שהחלק המוניטרי במשק הוא יותר גדול היום מהחלק הפיסי במשק. ממי רוצים שיחסוך - אח החברה לישראל? מיליונים של חסכונות שלא יוצאו. ומי יוציא? - החוסך הקטן. על מה כן, ועל מה לא? מה יהיה על חברות ביטוח, ומה יהיה על דיבידנד? על הון של 100 אלף יהיה פטור, ולמעלה מזה יהיה חייב?

אני מדבר על חוסר איזון מרכזי.

הערתי השניה, שכולם מדברים עליה, ושהיא מבחינת מזג אוויר: מה הם המקורות שלנו לעמוד במצב זה? מהו מקור הלוואות חוץ מוגבלות? מה מעבר לזה? מה שמקזזים אצלנו זה הצריכה העודפת. מה שמקצצים זה קרדיט, ואילו על האקטיב איש אינו מדבר.

מה זה פקידות ממשלתית? אם זה מצב

חירום, הרי שאינני רואה את זה ברחוב. את זה לא עושים בפיתוח ובהטלת היטלים, אלא ע"י שינוי צורת חיים.

י. מודעי:

מה עם המיסוי הישיר לממשלה? אני שומע מיסוי על עסקות בנקאיות. מה עם ההון? נדמה לי שח"כ תמיר שאל "למה 5%?" לא מפני שזה בנקים, ולא מפני שזה חברות ביטוח, כי שם זה עובר. החלק שלא עובר בשום מקום ושהוא פועל במשק, אדוני השר, זה לא בזמנך, אלא בזמן השר הקודם שאמר כי עברה רבע שנה, וזה עוד קטסטרופה.

תארו לכם את הולנד ובלגיה - בהולנד המשק כולו רשמי, ואילו בבלגיה - כולו שחור. אם אפשר היה להשיג את אותו אפקט שמשיגה הולנד על המשק המשותף, היה טוב. אבל אני אומר, אם השעה היא שעת חירום, אז צריכים לבוא אמצעי חירום. הכל הם ענינים של סימבוליקה. ענינים של תכלית, באמצעות הטלה מלמעלה. כל המשק השחור צריך לצאת החוצה. לא תהיה ברירה. כולם יהיו בבית סוהר.

לגבי המאמץ היצרני - לא קיים עידוד ייצור. אני חושב שהחשבון כמה לירות מקבל זה או אחר - את זה לא עושים. יש מיסוי יותר כבד על השקעה, וגם על דיבידנדים. ואין עידוד לייצור. יש חשבונות של ענפים שמחשבים על רווחיות של המחזור. מכיון שאין עידוד של ייצור, הרי שיהיה גידול בלירות ולא בדולרים.

מ. דרובלס:
לאור הסקירה הקודרת לגבי מצבנו, ברצוני לשאול: האם אתה חושב שהממשלה הזו אמנם יכולה לבצע את התכנית הכלכלית? האם היא נתמכת ע"י קצת יותר מ-50% של חברי הכנסת - האם הכנסת תוכל לקבל את אמוץ הציבור?

האם אתה ער לבעיות הציבור, ושהוא לא נענה לתכנית הכלכלית, וזה כולל את הסקטור ההסתדרותי ואת הסקטור הפרטי - או מזה משום שאינו חושב שממשלה כזו יכולה לבצע את התכנית, או משום העומס הרב על סקטור זה או אחר? מה דעתך, אדוני השר, האם במצב כלכלי זה אין מקום לחשוב על איזה שיטות אחרות על מנת לחלק את האחריות?

למה היה צריך לדבר כל כך הרבה זמן על רפורמה בתכנית כלכלית חדשה? כמה דולרים הוצאו בין יולי לאוקטובר? האם הממשלה שקלה את האפשרות לנסות להעביר חלק מחברות ממשלתיות לידיים פרטיות?

אנחנו יודעים שלמעלה מ-300 אלף משפחות בישראל בנו את בחיהם על אדמת מינהל מקרקעי ישראל. האם האוצר לא חושב שהגיע הזמן להעביר את המגרשים האלה לבניית בתים רבי קומות? לדעתי, זה יכול להכניס לאוצר למעלה ממיליארד לירות. האם הדברים האלה לא יכולים לחרום למצב הכלכלי השורר עתה בארץ?

הזכרת את מצב הסוכר שמחירו עלה בשוק העולמי. בשנות ה-60 גידלנו סלק סוכר, ולא באופן מלא. אני חושב שיש לעודד עכשיו חקלאים לגדל סלק סוכר. האם הגידול לא יכול להיות יותר רנטבילי לעומת גידולים אחרים?

האם האוצר לא חושב שהגיע הזמן לנסות לעשות רפורמה במיסוי? יש אצלנו אנשים שאינם רוצים לעבוד שעות נוספות לאחר יום עבודה. האם לא כדאי לנסות לתת את הדעת מיד על כך על מנת להגדיל את פריזון העבודה?

האם האוצר אינו חושב שאפשר לעשות הסבת עובדים מעבודות פקידות לעבודה יצרנית?

פ. גרופר:

לפני ביצוע כל תכנית גדולה היה צריך להגיע לידי הסכם מלא עם ההסתדרות. אני חושב שכל האסון של התכנית הזו מתבטא באי השיתוף של ההסתדרות בכל הנושא. נכון הוא שנעשים עכשיו צעדים ומאמצים גדולים על ידך ועל ידי הממשלה.

אני רוצה להגיד לך, אדוני השר, שאין בזה כל תודעה. הפועלים אומרים "מה מענין אותנו, אתם חשלתו!" זו השאלה. וכאן האסון של כל התכנית. כאשר הפיריון הוא אפס. בעוד 6 חודשים - אבטלה. האם לקחתם בחשבון שמשק חירום, כולל עצמאיים וחקלאים - חייב לדעת בפני מה אנחנו עומדים?

למעשה, אין תודעה. הציבור אינו מוכן. הציבור אינו רוצה. אתם העקרו תוספת יוקר, אבל למטה זה לא יקרה. אין התודעה הזו בשום מפעל בארץ. אני חושב שבכדי לבצע תכנית במשק חירום ובזמן מלחמה, צריך להביא "שוק" על העם. אני מצטער. אני חושב שאצלכם בממשלה עוד עושים את החשבון הפוליטי של מה יהיה. זהו האסון של התכנית שלכם.

אני רוצה להזהיר את עצמנו, כי עוברת שואה על הסקטור שממנו אני בא, וצריך לשמור על העם הזה, ועל החקלאות. אם יפגעו בחקלאות הזו, אז להעלות אותה בחזרה יהיה קשה מאד.

א. אבטבי:

אני מבין את כל מה שהיה צריך לעשות. אבל ברצוני לשאול: האם התכנית הזו היא גלולת ארגעה בלבד, או שאנחנו הולכים לאיזה דבר בריא יותר?

אני מתפלא. יש לנו כלכלנים טובים במדינה. כיצד הגענו למצב זה? מה יש לעשות כדי לא להתקרב לקו האדום? או שאין לויאליות, או תן לנו אלטרנטיבה כדי לתקן, ולא להגיד אחרי פיחות כל כך דרסטי כי יותר אי אפשר לדרוש מהעם. מישהו פעם אמר "אני צריך כלכלנים פשוטים כדי שיקלקלו פחות".

לגבי טובסידיות במצרכי מזון: כמה זה למוצרים מקומיים וכמה למוצרי ייבוא?

אני חושב שלא היה מן הנכון להטיל מס על מלאי גרעינים. החקלאים השאירו את זה לשעת חירום. לדעתי, מס זה איננו מוצדק, בו בזמן שמכונניות פאר יהיו פטורות. מצד שני, אחרי הפיחות היתה המרה של דולרים ב-3/4 מיליארד. כל זה מותר.

על כל פנים, זה איננו צודק להטיל מס על מלאי גרעינים, שכן אי אפשר לעמוד בזה, ואינני מאמין שמישהו יכול לעמוד בזה.

אני חרד מאד לגבי הנושא של זוגות צעירים. אי אפשר לשלוח אנשים אלה למלחמה ולהגיד להם שאין דיור עבורם. אנחנו צריכים להיות ערים לבעיה זו. אנחנו לא צריכים לנסות לערער בחורים אלה. אנחנו יודעים שרבים מהם משרתים בצבא ואין להם דיור. בעיה זו היא בחיינו.

ג. קצב:

השבוע היתה ועידה שניה, ושוב ישנן שמועות שרוצים להעלות עוד פעם את המחירים ולצמצם שוב טובסידיות. שוב פעם היתה בהלח קניות. מצד אחד אנחנו אומרים לציבור לא לקנות, ומצד שני יוצרים מצב של בהלה.

האם אנחנו הולכים לפתח מוצרי צריכה מקומית כדי שלא נימצא כאן מבחינת ייבוא במצב קשה?

היו"ר ש. תמיר:

לפני שבוע ישבנו עם נגיד בנק ישראל, והוא אמר כי אתם עומדים לנקוט צעדים

כדי לעצור את הפז"ק. אני לא מבין, אם הייתם קובעים תקרת מס, אז הייתם בולמים המרה וזרימה של כסף עצום. למה אתם לא עושים זאת? (מר דוברת: אין המרה) יבוא כסף נוסף. למה זה לא נעשה?

אחה דברת על אמינות. אחמול אמרת

כי חשובה לת אמינות של אגרות חוב. זה היה עולה הרבה יותר בזול אם הייתה הסברה לציבור. עומדים לרשותך טלוויזיה ורדיו. במקום לשים את דן בן-אמוץ להסביר איך לברוח מישראל, אתה יכול לעמוד עם דיאגרמות ולהראות שאין ממי לקחת איך "אתם" ו"אנחנו". הנה, זה לא נעשה.

במכשירי תקשורת ניתן להסברה בצורה

אממית. אני חושב שהעם, לפחות, טוב. למה זה לא נעשה? עם כל הכבוד לנאומך ולנאומי. יש להראות שסוכר עולה פי-שנים, וזה לא נעשה.

בנושא של מס הכנסה: האינפלציה

היא, בראש וראשונה, תוצאה של כסף שחור. החנויות מתמלאות בכסף שחור. ביחוד שזה נמשך היום. כל מי שיכול, הצמיד את הכסף. לעשות הפקדות של 5%, וזו תהיה רפורמה. זה לא. צריכה להיות רפורמה שתיצור את הרוח לשלם מס אמת. ולא - לא הועלתם ולא כלום.

אני מבקש שיהיה דיון אתך על רפורמה

הרבה יותר עמוקה, עם מס שולי, ביחוד לגבי השכבות הנמוכות, כי אתם מסבירים שהפיחות נעשה כתוצאה של כסף שחור, ולא כסף רשמי, וזה היה בקנה מידה עצום. לעומת זה, מס ההכנסה עושה את ההיפך, ופה המפתח.

אילו היה לכם שעורי מס אחרים, אז

לא הייתה בעיה של תוספת יוקר באותה חריפות, ולא היו עיוותים כאלה. את הנקודה הזו לא כתבתם. צריך להיות דיון יסודי מאד על בעיית מס הכנסה. למעשה, כל מי שיכול - מרמה. גם הפקידות שלך, כאשר עושים עבודה אחר הצהריים, שלא בשעות העבודה - מרמים. כולם מרמים.

לא טוב לאמינות ששר האוצר יאמר

שהוא איננו מאמין בפיחות. אני מציע שתאמר כי "בנושא הפיחות אני לא מדבר עקרונית", משום שנוצר מצב שלא מאמינים, וזה רע מאד. צריך למצוא את הפורמולה.

לבסוף ברצוני להסב את תשומת לבך

לכך שב"ורד", בנק א"י בריטניה והחברה לישראל איבדנו בבת אחת 500 מיליון לירות. אלו הן חברות שעליהן אנחנו יודעים. האמינו לי שאי אפשר לדבר עם שום אדם בכל הדברים שאמרת כאשר יש יחס מיוחד, יחס של כסיות משי, כלפי מי שמעל בכספי הציבור בהיקף עצום. מתייחסים אליו כאל בן תפנוקים, שכן אחרים היו מזמן יושבים במעצר.

מההודעה של מר מיכאל צור בעתון

נראה כי נעברו עבירות לפי חוק דיני עונשין, סחיטה ועושק; נעברו עבירות על מס הכנסה ועוד, בהיקף עצום. האנשים לא עשו את זה למען לחם, אלא למען שמנת. יש הרגשה בציבור כי אלה הם ילדי טיפוחים. עד היום לא נאמר שאלה אינם ילדי טיפוחים שלך.

אני מציע שתנקטו יד מוחלטת, וככל

שזה כואב - לדבר גלויות.

א. גפני:

חבר כנסת שערי דיבר על צמצום בתקציבים ע"י כל הגורמים. הממשלה, אחרי צמצום

של מיליארד לירות שקיצצה עוד לפני התכנית הכלכלית של נובמבר והתכנית הכלכלית של יולי, היא החליטה ליצמצם עוד חצי מיליארד לירות.

ברצוני לומר לחברי הוועדה כי קיים

שם פנייה - ולא רק פנייה - אלא השרים האחראים פונים אל גופים

א. גפני:

ציבוריים אחרים - אם זה תאגידים ועוד; כן קיימת פנייה לגופים שאין להם אחריות כלפי הממשלה - כגון, הסוכנות היהודית - לנהוג בהתאם.
 אנחנו יודעים כי חל לאחרונה גל חיובי של קיצוצים תקציביים גם בשלטון המקומי - חלק הוסכמו על כך בממשלה לפני חודשיים, וחלק אף למעלה ממה שהוסכם.

צעד זה של צמצום התקציב משפיע וחודש. עיקר הבעיה בכל גופים אלה היא לגבי שנת התקציב הבא. חשוב מאד הוא בזה שאפשר יהיה לתפוש קצוות גדולות של שנה הבאה. גם בפיתוח, ועוד יותר קשה בתקציב הרגיל.

הבעיה היא של כוח אדם. על זה יש בממשלה החלטה על הקפאת תקנים. אבל ישנם דברים שהם חורגים מהקפאה, כמו: מחלקה בבית חולים שקיימת, וזה אבסורד שלא להפעיל אותה. אבל מיולי יש הקפאה מוחלטת ב"תר הדברים. מכל מקום, בודקים את הדברים.
 אני לא רוצה לזרוע אופטימיות. כמובן שזה קשור בעבודה יסודית מאד של הסדרים במשק, ענין ניידות ועוד. לדעתי, זהו הזמן לטפל ולהכנס בצורה יסודית לכל הבעיות הללו.

לח"כ מודעי בענין הייצוא והתמריצים: ברור שהפיתוח לא נתן לייצוא את מלוא 43% שיפור בתמורה שלו. מאז הפיחות הקודם ועד הפיחות הזה קבל הייצור בהדרגה את החלק הניכר של 43% אלה. כל שלושה חדשים נבדקו התמריצים. לכן אני מסכים שהתוספת ברוטו שניתנה - כ-18% לערך מוסף - היא לא במלואה גידול תמורה, כי מזה יורד חשמל, דלק, סוכר. אבל קודם כל ניתנו 18% מיום הפיחות בניכוי עלות חשמל, דלק, סוכר, כחומר גלם, ובחלקם תיקון עיוותים.

י. יודין: הייבוא החייקר ב-24% יותר. לעומת זה, התמורה בצפוייה בייצוא תהיה יותר קטנה.

א. גפני: מספר שבועות לפני הפיחות ניתנה התמורה לייצוא של טכסטיל, מזון, שימורים, שהשוק בעולם ירד, והם איבדו שווקים. שם ניתנה תמורה של 25 אגורות.

18% לתעשייה בכללותה, זה תמורה לערך המוסף, כי גם עבור דולר שמחזיר ייבוא זה עם שער אפקטיבי חדש. אבל חל גידול ביציאות, כך שלמרבית הייצוא תשאר תמורה נטו לא מבוסלת באחוזים לערך המוסף, במתזור שיש לו ערך מוסף של 10%.

18% זה ערך מוסף. מזה יורד משהו. יש מפעלים שיורד שם 10% לאחר תוספת יוקר, ויש ענפים שבהם יורד 3%-4%. אבל עדיין תשאר רווחיות ברוב המקרים. שם נשארת הבעיה של אלה שאיבדו תמורה. הכוונה לייצוא שימורים, טכסטיל ועוד. בגלל המחירים בעולם. על כל פנים, מדי תקופה הדבר ייבדק.

אני רוצה להדגיש, כי המקדמה שניתנה בסוף החודש למשפחות מרובות ילדים, ילדי שכירים וקשישים דרך המוסד לביטוח לאומי - איננה פיצויים, אלא זו מקדמה שעליה החליטה הממשלה ערך הפיחות. יושבת ועדה על כך, ובהקדם יובא הדבר הזה לוועדות הכנסת - אם לוועדת העבוד ואם לוועדת הכספים. תובא לשם הצעה, כאשר הקו המנחה הוא מתן פיצוי מלא לקבוצות אלה, ובעיקר למעוטי הכנסה.

קיימת בעיה, כיצד לעשות את זה בצורה נכונה, כדי לתת את מלוא הפיצויים מבלי לשבש את המערך. בסעד זה ניתן לשכר מינימום. מכל מקום, זו בעיה שמעסיקה אותנו.

א. גפני:

יש שיבושים בזה, על כן נגרמו בעיות חמורות. אנחנו רוצים לעשות את זה מבלי לפגוע במערכת הזו. כל כספי הפיצויים הם כספי הממשלה. בהתחלה היו כספי התקציב בהיקף של מאות מיליונים, ועכשיו מדברים על מעבר למאות מיליונים במשך שנה, ואפילו במשך שנתיים, אשר ייספגו במערכת הביטוח הלאומי.

בודקים גם את בעיית השכירים ברמה נמוכה, ולא רק בעלי הקיצבות. יש פה דפים שמוכיחים את זה. בפברואר היה צמצום סובסידיות, ורק ביולי היה נטל והיתה עליית מדד בלתי חלויב בזה. למרות כל הגורמים האלה, הערך הריאלי של הקיצבות עלו באופן ריאלי במידה ניכרת. אני אעביר לכם את ההעתיקים של דפים אלה (מחלק את הדפים לחברי הוועדה) זה חשוב מאד, משום שעושים בדיקות אלה באופן מתמיד.

מ. נוידרפר:

לגבי הרפורמה במערכת המיסוי: יש לנו שתי בעיות - מערכת השעורים השוליים, המס בהכנסה הממוצעת של נשוי פלוס 2 - שזה 1600 ליי - איננו עולה על 10%. 11% יחד עם מלווה מלחמה.

הבעיה השניה היא לגבי מערכת העיוותים. הכוונה לעובדה שאדם יכול לקבל 1000 ליי, ושיהיה לו 1200 ליי נטו. זה איננו ענין של המס ממש, אלא זה ענין של הסכמי שכר. למעשה, הם אינם מוכנים לרדת מנטו. על כן הוקמה ועדת מומחים כדי שתביע משהו בענין זה.

לח"כ אבטבי בענין המלאי: הוחלט בענין זה - הפער בניגוד לפיחות הקודם - שאין יוצאים מן הכלל. זה נעשה גם לגבי מלאי הסוכר וגם לגבי מלאי חירום. גם חומרי גלם הוא מלאי חירום. כך שהוחלט להטיל את מלוא המס על מלאים. זו גם תשובה לחברת הכנסת קצב - שלגבי מספר מוצרים מוגמרים שהיו, משפטיה, בידי הצרכן ביום הפיחות. כלומר, אדם שקנה מכונה ושילם את כל הכסף, הוא לא נפגע. רק לגבי אלה נוהגים באופן יוצא מן הכלל.

שר האוצר י. רבינוביץ:

לגבי העיתוי והצורה: אני הודעתי לפני שבוע בערך לעורכי עתונים - שם נשאלה אותה שאלה - ואני אמרתי בפתח דברי, כי אילו הייתי שר האוצר בינואר לא הייתי מטיל פיחות בינואר. כאשר נכנסתי לתפקיד, ואני ידעתי שנגיע לפיחות, חשבתי שקודם צריך להביא לציבור את הידיעה כדי שיבין מה מצבו. אני שמח על ארבעת חודשים אלה שהתחילו לתת את האותות, אם זה בבנייה ואם זה במדיניות המוניטרית ואם זה במיסוי, שכן הציבור בארבעת חודשים אלה נעור מאיזה חלום שהכל ניתן, כאשר למעשה הכל כורע. הוא לא הבין מה קורה בכלכלה.

צר לי על ההתבטאות של רבי מדינה, של פקידים, אשר כתוצאה מכך הריצו את העם שנמצא בעצבנות כפי שהוא נמצא, לחנויות ושחקו בידיהם של ספקולנטים.

לא מה שכתבו עתונים ולא מה שאמרו כלכלנים ועתונאים שהכחישו את ההחלטה, אלא הדברים התבררו זמן רב לפרטיהם. הדברים עולים ויורדים יום יום. זה לא מאבק בין שני כוחות שווים - בין עתונאים שיש להם חופש דיבור, לבין אנשים שאינם יכולים לדבר.

זאת ועוד: מדינות אדירות, כמו ארצות אירופה - השתנתה אצלם התמונה מקצה לקצה. הכל זועזע. גרמניה, צרפת, אנגליה - הכל הזדעזע אצלם. הכל הזדעזע שם גם מבחינה חברתית. הנה, רק לפני שנה עודדו כך וכך דברים. לפני שנה יכול היה להיות כך, אבל בכלכלה הכל עלול להשתנות.

הייתי בארצות בזמן שפורד זימן 800 כלכלנים. היתה שם מבוכה. איך הוא היה מבוקר, כך שיצא מבולבל יותר משנכנס. האמינו לי, לאחר מכן אתה יכול להשאר עם השכל הישר שלך ולהחליט דברים. מכל מקום, אם הצלחנו למנוע את הדרדרות הזו לאזילת הרזרבות, אבל העניין חלוי בהסתדרות, במעסיקים ובממשלה, ולא בפרזות ולא באיומים. אלא מתוך רצון טוב מאחר שאנחנו עומדים במצב מעורער.

ניסיתי להסביר שהמשק שלנו הוא חלק מהמשק העולמי, ואילו השנה הוא הוחמר ללא גבול בגלל מה שקרה בעולם. זה לא צמח מבפנים. אנחנו מוכרחים להגיע לרפורמה יסודית, וצריך להתחיל לדבר על זה. אני אודיע בכנסת על הפתרון כפי שנראה לי, ולא אומר מה שאנחנו נוקטים. זה היא השלמות. אם נוכל להגיע למס ערך מוסף, ואם נוכל להוריד בצורה משמעותית את המסים השוליים, אז נוכל לסלק עיוותים.

האמינו לי כי כולנו, כל המפלגות, עם כל הקשרים שלכם - אתם שומעים את הקולות של הליכוד, ולא רק שלנו. הדיסנואנס הזה חזק בהסתדרות בקצונות רבה.

בתחום הזה של שינוי במסים, בעבודה, בשכר, במשותף עם הגורמים במשק - הדרך ברורה. אבל אני לא אומר שאנחנו לא נשיג. אין בכלל במשק פטנטים נחרצים. בעיות עולות כל יום כמעט.

אני לא רוצה להכנס לשאלה של ממשלת ליכוד לאומי, ולשאלה של חברי הכנסת דרובלס וגרופר. היו לנו כשלונות במשק הציבורי, הממשלתי והפרטי. אני, כשאני שומע את ח"כ תמיר, ידידי תמיר, אני חמיד מתחנן פרופורציות, ושהאשמים חייבים לשאת בדין עד תום. אבל אני יודע שקיימים מפעלים, וקיימים משקים, ויש השקעת עבודה עצומה - ולהציג את המדינה שהיא מדינה רקובה, ולקרוע את העם הזה יום יום - הרי שמה שצריך לעשות, צריך לעשות.

אני מזועזע ממה שקרה בצי"ם. אני חושב שלכולנו יש איזה יצר של חיטוט בפצעים. ישנם פצעים בכל משק. אני חושב שאנחנו צריכים לחזור ולהמריף את החקלאים שלנו לגדל סוכר, ולנצל את בתי החרושת הקיימים בעיבוד סוכר גלמי. אנחנו צריכים להיערך לכך, כי מצב הסוכר בעולם כנראה יחמיר. ארצות מזועזעות בעניין זה. יש ממש מהומה בעולם. אנחנו עוד לא יודעים מה לעשות. אנחנו לא נשנה מחירים. גמרנו בעניין זה. צריך לומר לציבור שלא צריך לרוץ לחנויות. חבל לי על העם הזה שרץ כפי שרץ.

באתי בדברים עם שר החקלאות ושר המסחר והתעשייה, והפניתי את העניין הזה. יש בתי הרושת שיכולים לזקק סוכר גלמי. מוכרחים לעשות משהו בעניין זה.

לח"כ גרופר: מאז 10 ימים אני עומד בלחץ של כל הגורמים - חקלאים וסוחרים ויבואנים וקבלנים. מי לא נפגע. ברור שהתכנית הזו פגעה בכלם. ברור שהתכנית הזו מכוונת לכולם, מחוץ לשכבה אחת. אנחנו נשב אתם ונדבר דברים. (פ. גרופר: צריך לייבא ביצים).

לח"כ תמיר: היו לנו חששות לפני הפיחות. יש בארץ סכום עצום של דולרים. זה אחד הדברים הגדולים. היה לנו חשש שבפיחות - שהדולר עלה מ-4.20 ל-6 ליש - יהיה פיתוי לאלה שמחזיקים דולרים בארץ, ואז יציפו את השוק בהמרות. אבל היה לנו נסיון של התנהגויות בזמנים עברו, וכך מתברר שהיו בימים הראשונים המרות כבדות. אבל היו דברים טובים - הלכו לבנקים והמירו, ואחר כך השקיעו בצמודים. כל זה התבטא בחצי מיליארד לירות, ומעט מאד זרם לשווקים ולחנויות. היו לנו שיקולים לגבי היחס לצמודים. מכל מקום, רוצים להשקיע בצמודים, וכך הביאו לנו את כל הצמודים לאחר יולי. הביאו את כל הצמודים שלהם, כי לא היה להם אשראי, וכל הרינון הזה היה כלפי אחד או שניים.

הנה, לפני מספר ימים התגלה שמשהו קרה ב"דן", ומתברר שלא. הכל עורבא פרח. זהו העם. אין לנו אחר. זהו עם מצויין.

בתוך התקציב הלאומי שלנו השנה יש למעלה מ-4 מיליארד ל"י בניירות ערך צמודים. הם לא התממשו. ביולי-ספטמבר הם לא התממשו. היינו צריכים לקחת מבנק ישראל, כי היינו צריכים להזרים את זה. אז כל פגיעה בעניין זה של צמודים, גם אם הרווחים הם כאלה וכאלה - בשוטים מיסרית אותנו. אומרים לי "קח מהצמודים". זה כסף של משהו. אתה יכול למכור אם זה כסף של חסכון. (היו"ר ש. תמיר: זה ש"יך לרבים מחברי הסתדרות).

אני מודה כי הצטערנו - אני וחברי וכולם - חבל שלא הצבעתם בעד. II מה שאתה מציע בעניין הסברה - אנו נשוב אל הציבור, ונאמר לו בעניין הפיחות. צר לי. כל מלה שאני לא נזהר בה, יש לה בעצבנות הקיימת השפעות מיידיות. לכן אני חייב להזהר בכל מלה. אני לא יכול לומר איזו שהיא מלה אשר עלולה להתפרש אחרת, כי אני חושב על עוד משהו. אני רוצה שתבינו. מכל מקום, העצה טובה.

תודה רבה לכם.

תודה רבה. הישיבה נעולה.

היו"ר ש. תמיר:

הישיבה ננעלה בשעה 12.30.